

Olvasásfejlesztés iskolában és könyvtárban

A szép kiállítású, kék-fehér borítójú, természetesen a Magyar Olvasástársaság immáron széles körökben ismert emblémáját viselő, karcsú-vonzó kiadvány a Sárospatakon tavaly májusban rendezett konferencia (a Magyar Olvasástársaság, a Sárospataki Városi Könyvtár és az MKE Zempléni Könyvtárosok Szervezete konferenciája) anyagát tartalmazza. Konferencia-anyagok sűrűn jelennek meg mostanság a mi szakmánkon belül is, nagy általánosságban is, és ennek nem feltételül kell vagy lehet örvendeznünk. Annak idején Németh G. Béla írt vehemens traktátust arról, hogy hovatovább mindenki kötetbe (könyvbe) gyűjti itt-ott elmondott, ismertetésként, recenzióként lapokban megjelent, netán szakdolgozatként, szemináriumi dolgozatként elkészült írásait, az igazi szaktanulmányok száma viszont elenyészően kevés, a szakfolyóiratok anyaghiánnyal küszködnek. Manapság tán kevesebb a tanulmánygyűjtemény (bár a szakfolyóiratok többsége ma is anyaghiánnyal küszködik, ám annál több a konferencia-anyag. Magnóra felvett előadások úgy-ahogy összeállított, állítólag „megszerkesztett” írásbafoglalásaiából vaskos kötetek állíthatók össze, ám épp a keletkezés körülményei (élőszóbeli előadás, megszabott előadási–felszólalási idő, a közönség szája ízéhez kellemzett (Arany J.) álértekezői stíl, viccek, poénok, élénkítő pletykák, szellemességek stb.) miatt e kiadványok ritkán szolgálják a téma valódi kidolgozásának, a problémák tüzetes szemrevételezésének, a valódi szakmai meggondolásoknak az ügyét. A most ismertetendő kötet kivétel. Példamutató – épp ezért is érdemes foglalkoznunk vele.

Hogy nem a fentiekben vázolt módon állt össze a jelen kötet, azt a szerkesztő *Nagy Attila* tömörségében is sokatmondó (ha nem is mindent szájbarágósan kimondó) előszava jelzi. A konferencia korántsem minden előadását tartalmazza a kiadvány, az elhangzott 31-ből mindössze 19-et. Ami persze nem azt jelenti, hogy a többi előadás ne lett volna érdekes, értékes, csakhogy nem e kötetbe illeszthetőnek-illesztendőnek bizonyult. Nagy Attila arra is utal ebben a bevezető kis írásban, hogy bizonyos műfaji gondok is jelentkeztek: „az egyébként kítűnő óraleírások megjelenítése talán egy önálló gyűjteményes kötet közreadását igényli”. Bizonytalán igaz van a szerkesztőnek: manapság – többek közt a posztmodern intertextualitás káros melléktermékeként – igencsak elharapódzott az alapvető műfaji kérdések negligálása. Ez e kötet műfajilag homogén, és épp ez (is) teszi olyannyira jelentékennyé. Nem mindenféle (vegyes) anyagot tartalmaz, hanem értekezéseket, amelyek mindegyike a címben megjelölt fogalom kibontását, különböző aspektusainak felmutatását végzi el. Vagyis a kötet írásai az OLVASÁSFEJLESZTÉSről szólnak, annak ügyét képviselik, annak problémáit veszik górcső alá. Persze éppen nem homogén, homogenizált (a szó rossz értelmében egységesre szerkesztett) módon. Már csak azért sem, mert a tanulmányok három nagyobb csoportba tagozódnak. Az első négy írás *A történelmi háttér*, a második négy *Helyzetjelentés*, a többi *A jövő esélyei* cik-

luscím alatt található. E címek persze önmagukért beszélnek, egyúttal kijelölik nemcsak a konferencia, de a témakör tagolódását is. A leginkább szokványosnak e témák közül a Helyzetjelentés tekinthető. Hisz elsősorban arra kíváncsi mindenki, érintett és tájékozódni vágyó egyaránt, hogy „mi a helyzet?“, hogy most akkor „mi van?“, minden más csak ez után jöhet szóba. Ennek a résznek az írói természetesen nem rekapitulálhatták mindazt, amit a „helyzetről” ma tudhatunk. Ám lényeges pontokat ragadtak meg a szerzők, és ezeket maximális szakmai igényességgel fejtették ki (*Adamikné Jászó Anna* az olvasástanítás esélyeiről, *Horváth Zsuzsanna* a szövegértés és szövegalkotás összefüggéseiről, a great old man-nek tekinthető *Gereben Ferenc* a határokon inneni és túli olvasás sajátosságairól, *Honffy Pál* a tankönyvszövegekről). Nekünk különösen tetszett Horváth Zsuzsanna írása. Nemcsak azért, mert a szövegteóriák sokaságában és rejtélyeiben is igen otthon látszik lenni a szerző, de sokkal inkább azért, mert e teoretikus tudást a lehető legkonkrétabb kérdések tárgyalásakor tudja érvényesíteni, majd' azt mondanánk: közkinccsé tenni. Szövegértés és szövegalkotás kapcsán nemcsak olyan önmagukban is fontos megállapításokhoz jut el a szerző, mint – ne ijedjünk meg e pontos, szükségszerűen terminus technicusokat is tartalmazó idézettől: „a szövegértést jelentős transzfer hatású összetett mentális képességként tartjuk számon” (stb.), hanem főként azért, mert mindazzal, amit terminus technicusaival mond, jóval túllép a megszokott rutinokon, új összefüggéseket és ezeken keresztül új feladatokat jelöl ki. Ezek a feladatok pedig, ez fényesen kiderül Horváth Zsuzsanna dolgozatából, meglehetősen sürgetőek, hisz a szövegértés, mindenekelőtt a „holisztikus, globális szövegrecpció” súlyos gondokkal küszködik.

A jelenlegi helyzetfelmérésből tulajdonképpen egyből a jövő esélyeinek latolgatása, felmérése, kijelölése következnek, ám a kötet nemcsak erre vállalkozott, bár súlypontja kétségkívül itt keresendő. A helyzetjelentést a történelmi háttér megvilágítása helyezi igazán képbe. Az e részben olvasható dolgozatok (*Kiss Endre Józsefé, Halász Magdolnáé, Tóth Andrásé és Nagy Júliáé*) úgy nyújtanak „hátteret”, horizontot, hogy az valóban érthetőbbé teszi a főfejezetet, A jövő esélyeit. Még e fejezetnél maradván, igen örvendetesnek tartjuk, tarthatjuk, hogy – Róth András cikkére utalunk elsősorban – a kultúrhistoriának a Monok István-féle szegedi iskola révén történt megtermékenyülése immáron olvasáskutatási, olvasáskutatás-történeti gyümölcsöket is terem (*Olvasásra nevelés a XVII–XVIII. sz. magyar társadalmában*).

A főfejezet azonban, mutatja ezt a terjedelem is, természetesen a jövő esélyeit latolgató rész. Sokat elárul ennek a résznek irányultságáról, a benne felvázolt modellek jellegéről, a stratégiai gondolkodásmódról, tulajdonképpen az egész konferencia szellemiségéről a szerzők és címek lajstroma is. Ezt vetnénk hát előre, hogy utána nyugodtabban telessünk vizsgálat tárgyává néhány, minket jobban érdeklő tanulmányt. Tehát: *Eigner Judit* (*Lesz-e olvasó gyermek a következő évezredben?*), *Sáráné Lukátsy Sarolta* (*Trükkök az olvasás megszerettetéséhez*), *Restyánszki Lászlóné* (*Olvasásfejlesztés a baktakéki iskolában*), *Orbán Gyöngyi* (*Megértő irodalomolvasás*), *Katsányi Sándor* (*Információkereső technikák elsajátíttatásának problémái változó körülmények között*), *Kovács Mária* (*Könyvtárhasználati ismeretek elsajátítása a tanárképző főiskolákon*), *Tóth Beatrix* (*Olvasás és írás a kritikai gondolkodásért. Egy pedagógus-továbbképző program körvonalai*), *Varga Magdolna* (*Újságolvasás – fejlesztés*), *Nagy Attila* („Több lettem, s a gyermekem is több lesz”. *Esettanulmány egy olvasásfejlesztési programról*), *Fülöp Géza* (*Az olvasás jövője*), *Tószegi Zsuzsanna* (*Digitalizáció, olvasás, könyvtár*).

Nem emelnénk ki Katsányi Sándor, Nagy Attila és Tószegi Zsuzsanna írásait. A szerzők neve régóta fogalom a szakmában. Mi elsősorban három írást emelnénk ki, Eigner Juditét, Orbán Gyöngyiét és Tóth Beatrixét. Az elsőt már maga a cím is ajánlja. Hisz mi másról szólt az egész konferencia, miért volt egyáltalán érdemes megrendezni, ha nem azért, hogy Eigner Judit kérdésére választ kaphassunk, vagy hogy az erre a kérdésre megszavazott „igen” esetében felmérjük, mi minden következik ebből ránk nézve. Nos, Eigner Judit a téma nagyságához, súlyához méltó módon fogott a válaszkéréshez. Nem restelt a Bibliához visszanyúlni, mintegy tanácsért, eligazításért. (A földi utakon legbiztosabban a csillagok vezérelhetnek bennünket – mondták a régiek.) Ám ez a „bibliázás” korántsem tette vakká a szerzőt a földi akadályok minéműségei iránt. Beszámolója konkrét és gyakorlatias. Válasza nem egyszerű *igen* a címben feltett kérdésre, hanem követi az akkor mit kell tenni, ha igen logikája. Például ajánló olvasmánylistákat készíteni. De ha igen, akkor... és így tovább az egész, könnyedén oldott, a sok tapasztalati ténytől sem elnehezített, ám vaskövetkezetességű kis írás.

Orbán Gyöngyi nem ennyire áttetsző szerkezetű szöveggel lép az olvasók elé. Nem is léphetne, hisz az ő témája a legfogósabbak egyike. Egy általánosan elterjedt, ám velejéig hamis vélekedéssel kell vitába szállnia. Eszerint „az olvasás elsősorban technikai jellegű tevékenység: a betűk összeolvasásának »tudományát« jelenti”. Nos, e dogma, e babona, e kártékony nézet ellen küzd lassan fél évszázada nemcsak a modern irodalomtudomány (Iserrel és Jauss-szal az élen), nemcsak a hermeneutikai filozófia (a szerző által is sűrűn idézett Gadamer), de a talán legfrissebb, legvehemensebben fejlődő új tudomány, az ún. kognitív tudomány is, amelynek nem egy nagysága helyeslően bólintana Orbán Gyöngyi szövege olvastán, ha netán néhány gadameri gondolatát derridaira (a konzervatívabbja *ricoeurire*) cserélné is. És aki annak rendje és módja szerint, vagyis folyamatosan olvasta a kötetet, arra is rá kell hogy villanjon a szeme, miként rímel Orbán Gyöngyi szövege Horváth Zsuzsannáéra.

Tóth Beatrix egészen eltűnik cikke szövege mögött. Ő nem magát, nem a saját tapasztalatit, nem a saját filozófiáját, nem eszméikései gyümölcsét kínálja, hanem tárgyyszerűen, pontosan, mindenki számára érthetően ismertet egy pedagógus-továbbképző programot (a Reading and Writing for Critical Thinking-et, vagyis az Olvasás és írás a kritikai gondolkodásért megnevezésűt, amelyet tizennyolc európai és ázsiai ország vett már át, amelyet a Nemzetközi Olvasás Társaság szakértői állítottak össze, és amelyet – értelemszerűen – nekünk is ismernünk kell). Hogy az ismertetés pontos, szakszerű és a programot megkedveltető – magától értetődik. Ami azonban igazán dicséretes e dolgozatban, hogy a szerző „kiszúrta”, alaposan tanulmányozta, s íme közre is adta a legilletékesebbek előtt, és megjelölte azokat az utakat és módokat is, amelyek révén a program adaptálható, akkreditációra előkészíthető. „Bízzást, mi benn vagyunk a fősodorban... vásznunk dagad, hajónk előre megy...” Persze azért, mert vannak, akik szemmel tartják, és velünk is szemmel tartatják e fősodort.

Úgy véljük, felesleges e kötet olvasására, tanulmányozására külön is biztatnunk a témában érdekeltet. Kosztolányi utolérhetetlen gúnnyal illette a németeket, akik nemcsak a tengerhez vezető utat cövekelték ki táblácskákkal, a hömpölygő víztömeg partjára is odaállították a felírást: a tenger. E gúnyt szívesen megspórolnánk magunknak. (VK)

Bácsalmás. Fejezetek egy felső-bácskai kisváros történetéből

„Eddig rólunk keveset írtak, mi magunkról pedig még kevesebbet... Ezt a hiányt egyetlen alapműben igyekeznek pótolni három lelkes, jól felkészült és jó tollú lokálpatrióta. Munkájukban érezhető lexikális tudásuk, és kitartó kutatásaik minden eredményét itt és most egy könyvben szeretnék az olvasók elé tárni. »Sokat markoltak« és sikerült sokat fogni, tematikus és tartalmi szempontból egyaránt”. E szavakkal ajánlja az olvasók figyelmébe a kötetet Bácsalmás polgármestere, *Tóth Árpád*. Azután hozzát teszi még: „A jelentéktelennek, talán jellegtelennek tűnő dél-alföldi település múltja elevenedik meg előttünk úgy, hogy közben büszkének érezzük magunkat, itt születtünk, illetve itt élhetünk”. Még később pedig: „Ajánlom minden Bácsalmáson született, ide telepített vagy települt, hazájából vagy szülőföldjéről elűzött, valamint városunkkal bármi módon kapcsolatban lévő vagy kapcsolatot kereső, az itt élőket megismerni szándékozó polgártársamnak és különösen az oktatási intézményeinkben tanuló ifjú nemzedéknek”. Visszafogott, szép, okos szavak, a recenzens mégis vitatkozna velük. Elsősorban azért, mert kevesli őket. Hisz persze igaz, hogy jól felkészült és jó tollú szerzőkről van szó, de ezeket az epiteton ornansokat oly sokan kiérdemlik széles e hazában. Ilyen kitűnő városmonográfia pedig ritka, mint a fehér holló. Nemhogy a hazai, a nemzetközi szakirodalomban sem sok párját lelhetné, akit komparatív hajlamai analógiák feltalálására űznének. Az olyanak pedig, aki Bácsalmást jelentéktelennek, pláne jellegtelennek érezné, mi nem is üzennénk semmit. Eleve kizárnánk e könyv olvasása, kivált pedig a Felső-Bácska fővárosa nyújtotta élvekből, a Biblia kemény diktátuma alapján: akinek nincs (ízlése, érzéke, kultúrája, a *genius loci* iránti felfogóképessége, stb.), attól vétessék el az is, amije van. Aki azonban, akárcsak a Bácska halhatatlan nagy irodalmi felidézői (Jókai, Kosztolányi, Csáth, stb.) művei kapcsán is megérezett valamit abból, *ami* a Bácska (a táj, a létforma, a levegő, a múlt stb.), az bizony vegye kézbe ezt a könyvet, kincsekre lel benne, mint kevés másban. Nagyszerű, példamutató, paradigmikus érvényű várostörténeti monográfiáról van ugyanis szó, valamint egzakt evokációjáról annak, mi is a Bácska (persze Bácsalmáson dokumentálva, bemutatva, annak kapcsán pertraktálva). (És itt a szerzőkkel, az ő szerénységükkel is vitatkozni kell: még hogy „fejezetek”! Ugyan! Monográfia ez annak rendje és módja szerint.)

Miért olyan kitűnő várostörténet a most ismertetendő mű, *Horváth Zoltán, Sövény Mihály és Szénásiné Harton Edit* könyve? Egy szóval is megmondható, sok szóval is csak épp megérzékíthető, betájolható. Az, mert mindenben követi az igazán klasszikus, példaérvényű nagy munkákat, a Pirenne Curtius, Bahr, Sassmann (stb.) követelte, megalkotta műveket. Mert totalitást nyújt, egészben látja és láttatja azt a végtelenül sokszínű, pazarlóan gazdag, de minden oldaláról egy szerves, orga-

nikus egészség mutatót valamit, ami egy város. Anélkül, hogy a szerzők nagy feneket kerítenének a dolognak, anélkül, hogy hivalgó idézetekkel, utalásokkal hívnák föl erre a figyelmet, teljesítik mindazt, amit akár a földrajz felől közelítők, „emberföldrajzot” nyújtók kívánnak (élükön a francia Vidallal), akár a hagyományos történelmi feldolgozást középpontba állítók (mondjuk a korai Dubyt követők), akár a komplex módszerekkel élők (à la angolszász prozopográfiai iskola), vagy épp a művelődéstörténeti (lásd a városokat a „földből” kinövesztő, mintegy városnövénytant nyújtó Gregoroviust), illetve szellemi portékákat nyújtó nagyok (Bahrtól Hanáig, Gyániig, stb.). Mert ezt nyújtja, műveli a három szerző, hol Bácsalmás éghajlatáról, természet- és vízrajzáról szólva (és mintegy megalapozva az egész munkát), hol a régészeti leleteket értékelve, megszólaltatva (de szólnak is azután), hol magát a vármegye- és a várostörténetet adva elő, hol a nyelvészeti adalékokat bírva szóra, hol társadalom és kultúra szféráját világítva át, hol a hely sajtótörténetét adva, hol demográfiát prezentálva, hol a vallási élet alakulását kísérve nyomon (stb., stb., stb.).

Szinte hihetetlen szakértelem és szaktudás koncentrálódik itt viszonylag kis helyen. (Az alig háromezredes mű anyaga háromennyit elbírt volna, és kár, hogy – remélhetőleg csak ezúttal – ennyire tömöríteni kellett.) De a szaktudás nem minden (épp csak sine qua non), a látás és láttatás történetírói művészete teszi igazán jelentőssé a könyvet. Mert persze sorjáznak benne az adatok (hogyan sorjáznának), de nem csak azok sorjáznak. Aki olvassa a könyvet, szinte látja maga előtt Bácsalmást, ködbe vesző múltjával, oly színesen alakult történelmi útjával, mai összetettségével, bonyodalmaival, lüktetésével. És ez a látvány hiteles. Azért is, mert tények, faktum brutumok hitelesítik, azért is, mert a szerzők anélkül, hogy szépírói babérokra pályáznának, tudják, érzik, miként kell és lehet láttatni. (Így ragyognak ki a műből, a sok tucatnyi helyett csak kettőt-hármat említve: a két polgári iskola közti csetepaték, a Luca-napi házasságiósló praktikák leírásai, a Repp vendéglő táncmulatságai stb.) És tudnak a szerzők idézni is remekül. Persze könnyű dolguk van. Aki ennyire ismeri az anyagot, annak kezére állnak az idézetek, az evokatív erejű leírások, beszámolók, jellemző apró tényeket felvillantó „kis színesek”, sajtóközlemények, monográfiák adatai, visszaemlékezések fordulatai stb.

Aki „csak” tájékozódni akar, egynek-másnak utánanézni, az mutatók nélkül is jól boldogul a művel, hisz az analitikus tartalomjegyzék, a sok-sok fejezet- és alfejezet közt mindenképp rálel arra, ami érdekli. Aki – bármilyen okból – helytörténeti adatokra kíváncsi, egzakt leírásokat és beszámolókat kap. Aki tankönyvre ácsingózik, megtalálja benne mindazt, amit tankönyv nyújtani képes. Mi azonban elsősorban másért érezzük dicsérendőnek a könyvet. Annak az olvasónak a szemszögéből ítélnünk, akit nem – vagy nem elsősorban – a részletek izgatnak, hanem aki „minden” kíván. Az egész Bácsalmást kívánja bekebelezni. Nagyon jó, hogy ehhez azokban is kedvet ébreszt a mű, akik eredendően mást szándékolnak. És persze kedvet kell hogy ébresszen a mű a helytörténet-írás profi (vagy azzá válni kívánó) művelőiben is. Ilyent, ilyenfelét kellene írni más városokról, más helységekről is! (VK)

(Horváth Mihály–Sövény Mihály–Szénásiné Harton Edit: Bácsalmás. Fejezetek egy felső-bácskai kisváros történetéből. Bácsalmás, 1999.)